

Palle Svensson

PARTIPRÆFERENCER OG POLITISKE HOLDNINGER BLANDT DANSKE SKOLEELEVER^{x)}

Det har været en grundlæggende opfattelse blandt amerikanske forskere af politisk socialisering, at det tidligt indlærte er det bedst indlærte, og at det derfor vil være det, der er mindst udsat for at blive erstattet af senere erfaringer.¹⁾ Dette "primacy principle", som Searing, Schwartz og Lind har kaldt denne opfattelse,²⁾ har for partiidentifikationens vedkommende været sammenknyttet med det, som de samme forfattere kalder "the structuring principle": det forhold, at grundlæggende holdninger antaget gennem barndommen formodes at strukturere eller udgøre en referenceramme for den senere indlæring af holdninger til mere konkrete issues. Medens Carsten Jarlov i en anden artikel i dette nummer omtaler disse opfattelser eller principper i forbindelse med en diskussion af socialiseringsdisciplinens relevans, er det hensigten i denne artikel at gøre struktureringsprincippet til genstand for en empirisk undersøgelse på grundlag af et dansk materiale.

1. Struktureringsprincippet

I to af de første og mest omtalte amerikanske undersøgelser af børns politiske holdninger - Greensteins undersøgelse af skolebørn i New Haven og Chicago-gruppens undersøgelser, blev det konstateret, at amerikanske børn meget tidligt, d.v.s. allerede før børnene blev 10 år, udviklede en præference for et af de to store amerikanske par-

x) Denne artikel omfatter et afsnit i lettere bearbejdet udgave af en ikke offentliggjort afhandling: Politisk socialisering og partipræferencer blandt danske skoleelever, Institut for Statskundskab, oktober 1975. I begrænset omfang kan interesserede få denne afhandling ved henvendelse til forfatteren.

1) Lise Tøgeby, "Børn og politik", Historie og Samtidsorientering, juni 1972.

2) Donald D. Searing, Joel J. Schwartz og Alden E. Lind, "The Structuring Principle: Socialization and Belief Systems", The American Political Science Review, vol. 67, 1973, pp. 415-432.

Palle Svensson

PARTIPRÆFERENCER OG POLITISKE HOLDNINGER BLANDT DANSKE SKOLEELEVER^{x)}

Det har været en grundlæggende opfattelse blandt amerikanske forskere af politisk socialisering, at det tidligt indlærte er det bedst indlærte, og at det derfor vil være det, der er mindst udsat for at blive erstattet af senere erfaringer.¹⁾ Dette "primacy principle", som Searing, Schwartz og Lind har kaldt denne opfattelse,²⁾ har for partiidentifikationens vedkommende været sammenknyttet med det, som de samme forfattere kalder "the structuring principle": det forhold, at grundlæggende holdninger antaget gennem barndommen formodes at strukturere eller udgøre en referenceramme for den senere indlæring af holdninger til mere konkrete issues. Medens Carsten Jarlov i en anden artikel i dette nummer omtaler disse opfattelser eller principper i forbindelse med en diskussion af socialiseringsdisciplinens relevans, er det hensigten i denne artikel at gøre struktureringsprincippet til genstand for en empirisk undersøgelse på grundlag af et dansk materiale.

1. Struktureringsprincippet

I to af de første og mest omtalte amerikanske undersøgelser af børns politiske holdninger - Greensteins undersøgelse af skolebørn i New Haven og Chicago-gruppens undersøgelser, blev det konstateret, at amerikanske børn meget tidligt, d.v.s. allerede før børnene blev 10 år, udviklede en præference for et af de to store amerikanske par-

x) Denne artikel omfatter et afsnit i lettere bearbejdet udgave af en ikke offentliggjort afhandling: Politisk socialisering og partipræferencer blandt danske skoleelever, Institut for Statskundskab, oktober 1975. I begrænset omfang kan interesserede få denne afhandling ved henvendelse til forfatteren.

1) Lise Tøgeby, "Børn og politik", Historie og Samtidsorientering, juni 1972.

2) Donald D. Searing, Joel J. Schwartz og Alden E. Lind, "The Structuring Principle: Socialization and Belief Systems", The American Political Science Review, vol. 67, 1973, pp. 415-432.

tier.¹⁾ I denne forbindelse blev det fremhævet, at denne tidlige erhvervelse af en partipræference kunne tjene som en referenceramme, der kunne være formidlende og vejledende ved tilegnelsen af holdninger til andre politiske objekter - som et orienteringsmiddel i forhold til aktuelle politiske spørgsmål og mere komplekse politiske ideologier. Allerede Hyman havde været inde på denne tankegang.²⁾ Børn i 7-årsalderen besidder ikke den viden og kan ikke tænke i så abstrakte baner, som det er nødvendigt, hvis de skulle tage stilling til politiske spørgsmål eller ideologier. "In the United States the child is likely to identify himself with one of the major political parties. But the child's sense that he is a "Democrat" or a "Republican" is not associated with policy preferences. That comes later".³⁾ Vælgeradfærdsforskningen har desuden vist, at kun en lille del af de amerikanske vælgere syntes at have tilstrækkeligt artikulerede ideologiske opfattelser til at kunne gøre issue-orientering (politiske standpunkter) til noget afgørende bestemmende for stemmeafgivningen.⁴⁾ Under disse omstændigheder har en tidligt erhvervet partipræference betydning, fordi den udgør et grundlag, hvorpå andre politiske holdninger kan opbygges. Politiske begivenheder og erfaringer kan fortolkes ud fra en grundlæggende identifikation med et politisk parti.⁵⁾ Partipræferencen havde med andre ord en strukturerende eller vejledende funktion m.h.t. den politiske holdningsdannelse: de amerikanske børn lærte først at foretrække et af de politiske partier og derefter at udvikle mere konkrete politiske holdninger.

1) Fred I. Greenstein, Children and Politics, 1965, pp. 71-74. Sidehenvisningerne er til den reviderede paperbackudgave fra Yale University Press, New Haven og London, 1969. David Easton og Robert D. Hess, "The Child's Political World", Midwest Journal of Political Science, vol. 6, 1962, pp. 236 og 245. Robert D. Hess og Judith V. Torney, The Development of Political Attitudes in Children, p. 103. Sidehenvisningerne er til paperbackudgaven, Anchor Books, Doubleday, New York, 1968.

2) Herbert H. Hyman, Political Socialization. A Study in the Psychology of Political Behavior, 1959, p. 35. Sidehenvisningerne er til paperbackudgaven fra Free Press, New York, 1969.

3) Richard E. Dawson og Kenneth Prewitt, Political Socialization, Little, Brown & Co., Boston, 1969.

4) Fred I. Greenstein, op.cit., p. 66 med henvisning til Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller og Donald E. Stokes, The American Voter, Wiley, New York, 1960, pp. 216-265.

5) Richard E. Dawson og Kenneth Prewitt, op.cit., p. 23.

2. Data

De data, som vil blive anvendt i det følgende, blev indsamlet i slutningen af maj og begyndelsen af juni 1973 på 9 skoler i Århus og en skole i Nykøbing Mors. N=1896, heraf 1404 elever fra Århus-skolerne og 392 fra skolen i Nykøbing.

Denne dataindsamling var et led i et politisk socialiseringsprojekt, der for tiden gennemføres på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet af Carsten Jarlov, Palle Svensson og Lise Tøgeby med støtte fra Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Formålet med projektet er at beskrive og analysere de politiske holdninger hos danske skoleelever på 7.-9. klassetrin. Ved at udvalgte elever fra skoler med særlige sociale karakteristika er det hensigten at belyse det sociale miljøes betydning for den politiske holdningsdannelse. Data blev indsamlet klassevis på den måde, at hver elev fik overladt et spørgeskema og efter en kort introduktion selv udfyldte spørgeskemaet i løbet af en lektionstime (45-50 minutter), medens en af projektets medarbejdere var til stede i klasselokalet.

Som det fremgår af denne beskrivelse blev dataindsamlingen ikke tilrettelagt således, at vort sample udgør en fuldstændig tilfældig stikprøve af samtlige danske skoleelever på disse klassetrin. Strengt taget kan vi derfor heller ikke hævde, at vore data er repræsentative for hele landet. På den anden side viser det sig, at eleverne i vort materiale m.h.t. en række væsentlige baggrundsvariable kun i ringe omfang afviger fra fordelingen af de jævnaldrende elever i hele landet på de tilsvarende baggrundsvariable. Den væsentligste mangel ved vort materiale må derfor siges at være, at vi kun har elever fra Jylland, men ingen fra øerne eller København. Dette medfører imidlertid næppe, at vore resultater ikke er nogenlunde dækkende for alle danske skoleelever på disse klassetrin.

De elever, der er inddraget i vor undersøgelse, er noget ældre end de børn, som Greenstein og Chicago-gruppen arbejdede med. Det skulle derfor ikke være nogen urimelig antagelse, at i hvert fald elever med en partipræference i et vist omfang har udviklet politiske holdninger m.h.t. centrale issues i det danske politiske system.

I det følgende vil vi forsøge at belyse partipræferencers betydning for den politiske holdningsdannelse blandt danske skoleelever, idet vi først vil afgrænse to issues eller holdningsdimensioner, som har vist sig at være centrale for forståelsen af det danske

partisystem i begyndelsen af 1970'erne. Derefter vil vi undersøge, i hvilket omfang elever med og uden en partipræference har udviklet en holdning m.h.t. disse issues. Ud fra denne empiriske analyse vil vi dels vurdere gyldigheden for de danske forholds vedkommende af de amerikanske forskningsresultater m.h.t. partipræferencers strukturerende eller vejledende funktion i forbindelse med den politiske holdningsdannelse, og dels forsøge at udvikle en mere specificeret klassifikation af de danske skoleelevers partipræferencer.

3. Centrale politiske issues

Det danske flerpartisystem har igennem en årrække været karakteriseret ved, at to modstående "blokke" har kæmpet om flertallet blandt vælgerne, og dermed om regeringsmagten. Dette tobloksystem har imidlertid haft en noget forskellig karakter. Siden mellemkrigs-tiden og frem til midten af 1960'erne stod Socialdemokratiet og Det radikale Venstre på den ene side og Venstre og Det konservative Folkeparti på den anden side. Tobloksystemet (bipolariseringen) havde imidlertid ikke den samme styrke igennem hele denne periode, f.eks. kan det nævnes, at Det radikale Venstre i perioder løsnede sit samarbejde med Socialdemokratiet og under parolen "det samarbejdende folkestyre" talte imod blokpolitikken. Efter Socialistisk Folkepartis repræsentation i folketinget i 1960 og dette partis store fremgang ved valget i 1966 skiftede toblokpolitikken karakter på mere grundlæggende måde. At den socialdemokratiske mindretalsregering fra 1966-68 blev støttet af SF, og at Venstre, Konservative og Radikale sammen dannede en flertalskoalition, den såkaldte VKR-regering, fra 1968-1971 markerede, at kampen fra midten af 1960'erne stod mellem en "socialistisk" blok bestående af Socialdemokratiet og SF og en "borgerlig" blok bestående af Det radikale Venstre, Venstre og Det konservative Folkeparti. Igennem 1960'erne blev det etablerede partisystem ændret, dels fordi der var opstået et levedygtigt alternativ til venstre for Socialdemokratiet, hvilket medførte en ændring i den socialdemokratiske koalitionspolitik, og dels fordi VKR-partierne gennem deres samarbejde blev et realistisk "borgerligt" alternativ til en socialdemokratisk ledet regering.¹⁾ Valget i 1971 kan anskues ud fra denne nye bipolarisering. VKR-partierne mistede deres fler-

1) Tage Kaarsted, Dansk politik i 1960'erne, Gyldendal, København, 1969, p. 82.

tal blandt vælgerne (de gik tilbage fra 54.0% til 46.7%) medens Socialdemokratiet og SF tilsammen gik frem (fra 40.3% til 46.4%). Med støtte fra SF og de "nordatlantiske" mandater kunne J.O. Krag danne en socialdemokratisk mindretalsregering, som lige netop havde flertal for sig i folketinget.

Det er i god overensstemmelse med denne brede beskrivelse af det danske partisystem, at Rusk og Borre for 1971-valget kan vise, at de danske vælgere opfattede partiernes placering inden for partisystemet ud fra en venstre-højre dimension.¹⁾ Selv om bipolariseringen først efter 1966 var udtryk for en "socialistisk" over for en "borgerlig" blok, kunne også samarbejdet mellem Socialdemokratiet og Det radikale Venstre på den ene side og Venstre og Det konservative Folkeparti på den anden side opfattes ud fra en placering af partierne på en venstre-højre skala.

Rusk og Borre fortolkede denne venstre-højre dimension ud fra vælgerne holdning til "socialistisk ideologi". Dette begreb definerede de ikke nøjere, men de knyttede det tilsyneladende generelt til regeringens rolle i det økonomiske liv og mere operationelt til items som f.eks. "Staten har for lidt kontrol med de private investeringer", "Høje indtægter burde beskattes hårdere end tilfældet er i dag" og "I politik bør man stræbe efter at skaffe alle samme økonomiske vilkår, uanset uddannelse og beskæftigelse".²⁾ Selv om venstre-højre dimensionen, den traditionelle skillelinje i dansk politik, kan operationaliseres på forskellige måder, vil spørgsmålet om lighed og økonomisk udligning, navnlig det offentliges udlignende politik, være nært knyttet til denne dimension.

Decembervalget i 1973 betød et brud med denne enkle placering af partierne inden for det danske partisystem. Fremkomsten af nye partier - navnlig Fremskridtspartiet, men også Centrums-Demokraterne - markerede, at skillelinjerne blandt vælgerne blev ændret. Vælgerne opfattede ikke længere politik alene ud fra en venstre-højre dimension. Selv om denne fortsat gjorde sig gældende for de 5 gamle partiers vedkommende, var der opstået en ny dimension, som stillede

1) Jerrold G. Rusk og Ole Borre, "The Changing Party Space in Danish Voter Perceptions, 1971-1973", European Journal of Political Research, vol. 2, 1974, pp. 337-338. Rusk og Borre anvender den såkaldte Shepard-Krusal skaleringsteknik på data, der er fremkommet ved at IP er bedt om at placere de forskellige partier på et "sympatitermometer".

2) Rusk og Borre, ibid., pp. 344 og 353, jvf. Vælgerundersøgelsen Aug.-Okt. 1971, Århus og Københavns universitet, juli 1974, pp. 61-63.

Fremskridtspartiet og Centrums-Demokraterne over for de partier, der allerede var repræsenteret i folketinget.

Rusk og Borre fortolkede denne nye dimension som en tillids- eller protestdimension. Frem for alt havde Fremskridtspartiets vælgere ringe tillid til det danske politiske system. Mere præcist manglede de tillid til de gamle partier, deres politikere og den måde, hvorpå de havde forsøgt (forsømt) at løse landets økonomiske problemer. Denne tillidsdimension operationaliserede Rusk og Borre ved items som "Politikerne er for ødsle med skatteydernes penge", "Politikerne tager gennemgående for lidt hensyn til, hvad vælgerne mener", "De folk, der vil nå toppen i politik, bliver nødt til at opgive de fleste af deres principper" og "Man kan i almindelighed stole på, at vore politiske ledere træffer de rigtige beslutninger for landet".¹⁾

Politisk mistillid eksisterede også i 1971 i et ikke ubetydeligt omfang, men den kom ikke til udtryk på adfærdsplanet i forbindelse med 1971-valget. I løbet af perioden 1971-73 blev mistilliden i befolkningen imidlertid forøget,²⁾ og der fremstod nye partier, som kanaliserede den eksisterende mistillid, således at den ved decembervalget i 1973 gav sig udtryk i vælgeradfærden. Rusk og Borre fandt, at mistilliden før 1973 knyttede sig til økonomiske issues, som de fleste vælgere ikke havde været særligt optaget af - eller i hvert fald ikke særligt intenst.³⁾

Sammenfattende kan det siges, at en venstre-højre dimension, der vedrører det offentliges udlignende politik, gennem en årrække har været og stadig er af central betydning for de danske politiske partiers indbyrdes placering i vælgernes bevidsthed. Med 1973-valget er en ny dimension opstået i og med, at mange vælgere ser med mistillid på de gamle partier og deres politikere, og disse vælgere kræver fornyelse af politikken på det parlamentariske plan.

Uanset om denne tillidsdimension er et forbigående eller varigt fænomen i dansk partipolitik, står det klart, at denne nye dimension blev udviklet i perioden 1971-73, navnlig i forbindelse med Fremskridtspartiets fremvækst i begyndelsen af 1973. Når vi skal under-

1) Rusk og Borre, *ibid.*, p. 344, jvf. Vælgerundersøgelsen, 1974, p. 111.

2) Ole Borre, "Denmark's Protest Election of December 1973", *Scandinavian Political Studies*, vol. 9, 1974, pp. 197-204.

3) Rusk og Borre, *op.cit.*, p. 352.

søge de danske skoleelevers politiske holdningsdannelse, vil det derfor være hensigtsmæssigt at se nærmere på, hvordan eleverne i maj/juni 1973 havde dannet sig en holdning m.h.t. de to omtalte issues i dansk partipolitik.

4. Operationalisering

I forbindelse med indsamlingen af det data-materiale, der ligger til grund for denne fremstilling, inddrog vi bl.a. spørgsmål, som skulle belyse elevernes holdning til økonomisk udligning og politisk tillid.

For at undersøge elevernes holdning til økonomisk udligning - i hvilket omfang eleverne er positive over for udligning af forskelle i samfundet gennem omfordeling af indkomst og formue - forsøgte vi oprindeligt at anvende de samme items, som Ole Borre m.fl. anvender i den igangværende vælgeradfærdsforskning. Efter to prøveundersøgelser fandt vi det imidlertid hensigtsmæssigt at gennemføre visse omformuleringer, ændringer og nydannelser. I det endelige spørgeskema indgik en række items, der dannede grundlag for opbygningen af et index for økonomisk udligning.¹⁾ Disse items lægger generelt vægten på spørgsmålet om lighed og udligning og betoner i mindre grad det offentliges udlignende politik. Selv om denne nuanceforskel kan påvises i forhold til den måde, hvorpå Rusk og Borre operationaliserer venstre-højre dimensionen, vil vi her lade den økonomiske udligningsdimension være et operationelt udtryk for denne traditionelle konfliktdimension i dansk partipolitik.

De items, som vi anvender til at identificere elevernes tillid til politikerne, har deres oprindelse i et forsøg på at undersøge politisk effektivitets- og kynismefølelse blandt danske skoleelever. Gennem vore prøveundersøgelser konstaterede vi imidlertid, at eleverne havde vanskeligt ved at tage stilling til mange af de spørgsmål,

1) Dette index er sammensat af 5 items: (1) "Lønforskellene er alt for store her i landet", (2) "Alle burde få samme løn, uanset hvilket arbejde de har", (3) "Staten bør overtage de store formuer, så de kan komme hele befolkningen til gode", (4) "Det er ganske rimeligt, at nogle mennesker tjener dobbelt så meget som andre" og (5) "Man bør stræbe efter at mindske forskellene mellem rige og fattige". Skalabiliteten for de 5 items er, målt med Loevin-gersH, 0.4041.

der vedrører effektivitet og kynisme, og desuden havde eleverne vanskeligt ved at holde de to holdningsdimensioner adskilt.¹⁾ På denne baggrund opgav vi at analysere disse holdningsdimensioner hver for sig, idet vi besluttede at anvende de mest vellykkede items til at identificere elevernes politiske tillid. Denne holdningsdimension repræsenterer derfor en fællesmængde af holdningerne "politisk effektivitet" og "politisk kynisme", idet den siger noget om elevernes perception af politikerne: elevernes vurdering af politikerne og deres kvalifikationer.²⁾ Disse items dannede herefter grundlaget for opbygningen af et index for politisk tillid.³⁾

5. Holdningernes tilstedeværelse blandt elever med og uden en partipræference

Efter at have operationaliseret holdningerne til økonomisk udligning og politisk tillid, vil vi nu se på spørgsmålet, om elevernes antagelse af en partipræference har betydning for deres holdningsdannelse m.h.t. disse to issues. Med henblik på dette anvender vi et såkaldt "ingen mening"-index.⁴⁾ Dette index kan både for økonomisk udligning og politisk tillid antage værdierne mellem 0 og 5, idet værdien 0 opnås, når eleverne i intet tilfælde har svaret "ingen me-

1) Palle Svensson, De ældre elever på Gjellerupskolen og deres politiske holdninger, rapport fra den 1. prøveundersøgelse den 30. januar 1973, Institut for Statskundskab, Århus Universitet, november 1973, p. 42.

2) Carsten Jarlov, Politisk tillid, skoletillid og socialt miljø, specialeafhandling, Institut for Statskundskab, Århus Universitet, maj 1974, p. 18.

3) Dette index er sammensat af 5 items: (1) "Politikerne gør en stor indsats for andre i samfundet", (2) "Politikerne tager gennemgående for lidt hensyn til, hvad vælgerne mener", (3) "De få top-politikere, der styrer det hele, er ganske ligeglade med, hvad folk mener", (4) "Politikerne arbejder for hele samfundets vel, og ikke for enkelte gruppers særinteresser" og (5) "Politikerne tager altid hensyn til, hvad almindelige mennesker mener". Skalabiliteten for de 5 items er, målt med Loevingers H, 0.4402. Se i øvrigt ang. "politisk tillid" Svensson, op.cit., pp. 29-30 og p. 36, og Jarlov, op.cit., pp. 15-18 og pp. 28-46.

4) Eleverne fik ved besvarelsen af de enkelte items, foruden mulighederne "nærmest enig", "hverken enig eller uenig" og "nærmest uenig", muligheden for at svare, at de ingen mening havde om de pågældende items. Se Jarlov, op.cit., 1974, pp. 49-50 om forskellige overvejelser m.h.t. udformningen af et "ingen mening"-index.

ning", og den maksimale værdi 5 opnås, når eleverne har svaret, at de ingen mening har om samtlige 5 items.

Dersom struktureringsprincippet skal vise sig holdbart blandt de danske skoleelever, hvad angår partipræferencers vejledende funktion m.h.t. den politiske holdningsdannelse, vil det være en rimelig hypotese, at eleverne med en partipræference i højere grad end elever uden en partipræference har udviklet en holdning til de to centrale politiske issues i dansk politik i forsommeren 1973.

Det fremgår umiddelbart af tabel 1, at vore data støtter hypotesen om, at elever med en partipræference i højere grad end elever uden en partipræference har dannet sig en holdning m.h.t. disse to issues. Ved økonomisk udligning har 82,7% af eleverne med en partipræference besvaret alle 5 items, medens 64,8% af eleverne uden en partipræference har gjort det samme. Ved politisk tillid har 74,1% af eleverne med en partipræference besvaret alle 5 items, medens 49,2% af eleverne uden en partipræference har gjort det samme. Forskellen mellem elever med og uden en partipræference er tilsyneladende større ved politisk tillid end ved økonomisk udligning. Dette ses navnlig af, at der ved værdierne 4 og 5 - som er udtryk for, at holdningsdimensionerne slet ikke er meningsfulde for eleverne - scorer eleverne uden en partipræference højere end eleverne med en partipræference ved politisk tillid, medens der ikke er store forskelle ved økonomisk udligning.

Vore data viser således, at antagelse af en partipræference samvarierer med udviklingen af holdningerne økonomisk udligning og politisk tillid - og mest udpræget for politisk tillid. Spørgsmålet er imidlertid, hvad denne samvariation dækker over. Kan vi ud fra tallene i tabel 1 hævde, at struktureringsprincippet er blevet verificeret? Ser man nøjere på tallene, viser det sig, at en sådan slutning afgjort vil være forhastet og for vidtgående. Af tallene i tabel 1 fremgår det nemlig, at også elever uden en partipræference i ganske betydeligt omfang har dannet sig sådanne holdninger: Mere end 2/3 af de elever, der har besvaret samtlige 5 items både ved økonomisk udligning og politisk tillid, har ingen præference for et politisk parti i en sådan udstrækning, at de ville stemme på partiet, hvis de havde valgret. Disse elever har med andre ord været i stand til at danne sig en mening om de omtalte issues uden at være blevet vejledt af en præference for et politisk parti. De har poli-

Tabel 1: Sammenhængen mellem elevernes antagelse af en partipræference og deres placering på "ingen mening"-index for økonomisk udligning og politisk tillid^{x)}

Ingen mening om økonomisk udligning			
Værdi	Elever uden partipræference	Elever med partipræference	I alt
0	933 64.8%	377 82.7%	1310 69.1%
1	323 22.4%	59 12.9%	382 20.1%
2	127 8.8%	11 2.4%	138 7.3%
3	45 3.1%	7 1.5%	52 2.7%
4	10 0.7%	1 0.2%	11 0.6%
5	2 0.1%	1 0.2%	3 0.2%
I alt	1440	456	1896
Ingen mening om politisk tillid			
Værdi	Elever uden partipræference	Elever med partipræference	I alt
0	709 49.2%	338 74.1%	1047 55.2%
1	224 15.6%	62 13.6%	286 15.1%
2	174 12.1%	31 6.8%	205 10.8%
3	138 9.6%	16 3.5%	154 8.1%
4	99 6.9%	5 1.1%	104 5.5%
5	96 6.7%	4 0.9%	100 5.3%
I alt	1440	456	1896

x) I hvilket omfang danske skoleelever i 13-16 års alderen har en præference for et af de politiske partier, har vi bestemt ud fra deres besvarelse af spørgsmålet: "Hvis du havde valget, hvilket parti ville du så stemme på?" 456 elever (24.1%) i vort materiale angav på denne måde, at de havde en partipræference.

tiske holdninger, så at sige uden selv at være klar over det - i hvert fald uden at forbinde det med en præference for et af de politiske partier.

Dertil kommer, at den påviste samvariation i tabel 1 blot er udtryk for, at elever med en partipræference i højere grad end elever uden en partipræference i det hele taget har en holdning til disse issues. Den siger derimod ikke noget om, hvilket holdning de har. Samvariationen siger med andre ord kun noget om holdningernes tilstedeværelse blandt elever med og uden en partipræference. Strukturingsprincippet's holdbarhed kan imidlertid ikke afgøres alene ud fra en samvariation af denne karakter. Vi må også inddrage holdningernes retning, d.v.s. i hvilket omfang eleverne er positive over for økonomisk udligning eller tillidsfulde over for politikerne.

Sammenfattende kan vi ud fra undersøgelsen af holdningernes tilstedeværelse sige, at vort materiale viser, at danske elever uden en partipræference i ganske betydeligt omfang er i stand til at udvikle holdninger til mere konkrete politiske politiske issues. Strukturingsprincippet kan på dette grundlag ikke verificeres - dets holdbarhed anfægtes tværtimod.

6. Holdningernes retning blandt elever med en partipræference

For at belyse retningen i elevernes holdning til økonomisk udligning og politisk tillid har vi konstrueret et index for økonomisk udligning og et index for politisk tillid.¹⁾ Elevernes fordeling på disse index fremgår af tabel 2.

For at få et første indtryk af, hvor de elever, som har udviklet en partipræference, placerer sig på de to index, har vi i figur 1 indtegnet de gennemsnitlige indexværdier for disse elever i et koordinatsystem.²⁾ Økonomisk udligning udgør her den horisontale akse, og vi har ladet værdierne være stigende fra højre mod venstre for at illustrere den traditionelle venstre-højre dimension i dansk politik. Elever, der er positive over for økonomisk udligning og

1) Vedrørende opbygningen af disse index, se Appendix 1.

2) De i figur 1 aftegnede gennemsnitsværdier for de enkelte partier findes i Appendix 2. Kun partier med mere end 10 tilhængere er aftegnet. Partierne er i figuren placeret i forhold til gennemsnittet for samtlige elever med en partipræference: 2,9 for økonomisk udligning og 2,5 for politisk tillid (Angivet ved de aftegnede akser).

Tabel 2: Elevernes fordeling på index for økonomisk udligning og politisk tillid^{x)}

Værdi	Økonomisk udligning		Politisk tillid	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
0	38	2.0%	83	4.4%
1	126	6.6%	175	9.2%
2	321	16.9%	379	20.0%
3	688	36.3%	578	30.5%
4	467	24.6%	214	11.3%
5	155	8.2%	57	3.0%
Ikke placeret	101	5.3%	410	21.6%
I alt	1896	100.0%	1896	100.0%

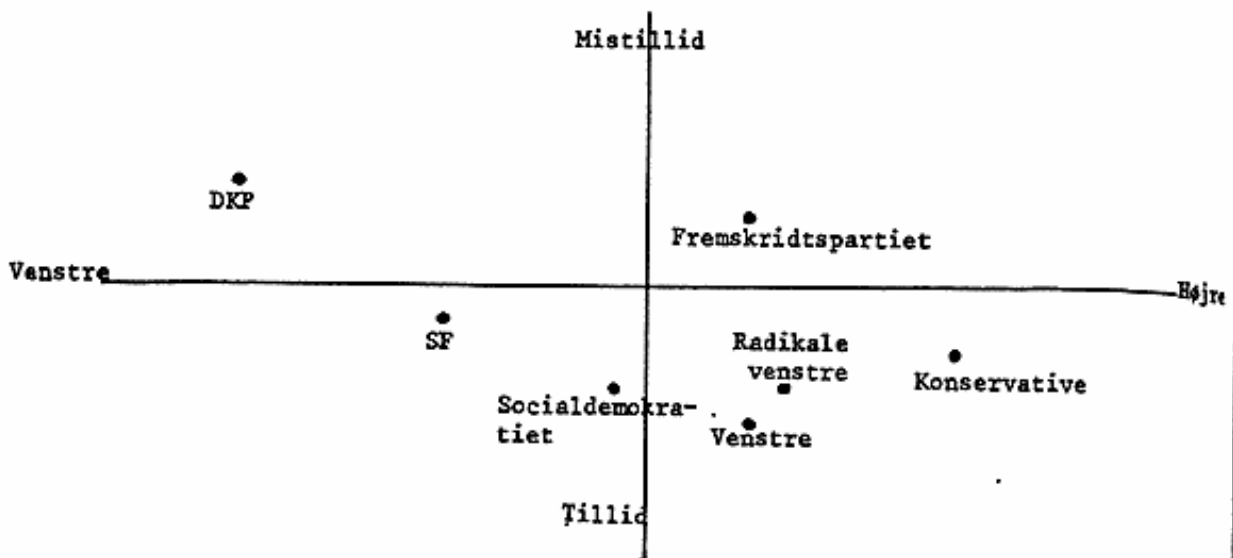
x) Den gennemsnitlige værdi for de placerede elever er for økonomisk udligning 3.1 og for politisk tillid 2.6.

derfor scorer med høje værdier på dette index, er placeret til venstre på akse i figur 1. Politisk tillid udgør den vertikale akse, og her har vi ladet værdierne være stigende oppefra og nedefter, således at elever med mistillid til politikerne er placeret øverst på denne akse og elever med tillid til politikerne nederst. Denne afbildning kan opfattes som et forsøg på at illustrere partiernes indbyrdes placering i elevernes opfattelse - som en primitiv "parallel" til Rusk og Borres figur.¹⁾ Når ordet "parallel" her sættes i anførelsestegn, skyldes det, at der ligger en helt forskellig teknik bag disse to afbildninger. Medens Rusk og Borre ved hjælp af deres "sympatiermometer" fik vælgerne til at placere de forskellige partier i forhold til hinanden, er vi henvist til at placere hvert enkelt parti ud fra elevernes holdningskombinationer. Socialdemokratiet placeres således efter de gennemsnitlige indexværdier, som de elever - der angiver at ville stemme på dette parti - opnår m.h.t. økonomisk udligning og politisk tillid. Partierne placeres derfor i figur 1 alene efter deres tilhængeres holdningskombinationer.

Selv om vor fremstilling i figur 1 som sagt er mere primitiv end Rusk og Borres, og selv om den strengt taget ikke er direkte sammenlignelig med deres, fremviser figur 1 dog nogle væsentlige træk

1) Rusk og Borre, op.cit., p. 339.

Figur 1. Partiernes indbyrdes placering i elevernes opfattelse

som kan relateres til Rusk og Borres analyse af vælgernes opfattelse af partiernes indbyrdes placering i 1973.

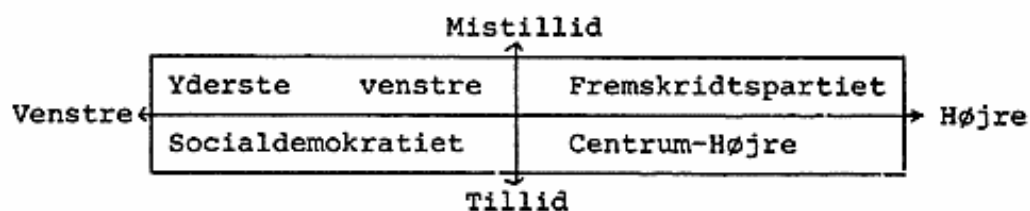
For det første ses det af figur 1, at Fremskridtspartiet af skoleelever i 13-16 års alderen er placeret som et parti, der adskiller sig fra de "gamle" partier. Medens SF, Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Venstre og Det konservative Folkeparti i det væsentlige placeres på en linje, der udtrykker en større politisk tillid end gennemsnittets, identificeres Fremskridtspartiet med en holdning, der udtrykker en større politisk mistillid end gennemsnittets. At også Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) er placeret med en politisk mistillid større end gennemsnittet, er helt i overensstemmelse med Rusk og Borres bemærkninger om "cynics of the left".¹⁾

For det andet fremgår det af figur 1, at de "gamle" partier m.h.t. økonomisk udligning stort set fordeler sig på den traditionelle venstre-højre dimension ud fra det kendte mønster. Længst til venstre finder vi DKP og SF, og derefter følger Socialdemokratiet en smule til venstre for midten. Den væsentligste uoverensstemmelse i forhold til det kendte mønster er, at Det radikale Venstre ikke ligger nærmere Socialdemokratiet end Venstre og Konservative. På figur 1 ses det, at Det radikale Venstre og Venstre placerer sig

1) Rusk og Borre, ibid., p. 353.

tæt sammen - eleverne finder oven i købet, at Venstre er mere positiv over for økonomisk udligning end Det radikale Venstre! Det konservative Folkeparti indtager derimod klart positionen som det parti, der er længst til højre. Hovedindtrykket må derfor være, at elevernes placering af partierne i 1973 ikke adskiller sig fra vælgerne. Formuleret på en anden måde kan det siges, at eleverne med en partipræference ud fra en gennemsnitsbetragtning i det væsentlige har politiske holdninger, der svarer til deres partipræference. Dette indebærer, at retningen i elevernes holdning til økonomisk udligning og politisk tillid svarer til det, som man ville forvente, hvis struktureringsprincippet skulle være holdbart.

På grund af det store antal partier i dansk politik omkring 1973 kan det være en smule vanskeligt at bevare overblikket - selv ved en (forenklet) grafisk afbildning af partiernes indbyrdes placering. Under alle omstændigheder vil det i den videre analyse være u hensigtsmæssigt at arbejde med 7-10 partier. Da mange af partierne i vort materiale kun har ganske få tilhængere blandt eleverne (se Appendix 2) - hvilket selv sagt forøger usikkerheden m.h.t. deres placering - vil vi i den videre analyse arbejde med partigrupperinger i stedet for med de enkelte partier. Ole Borre taler i et paper¹⁾ om, at en ny struktur muligvis er ved at opstå efter 1973-valgets omgrupperinger. Fire blokke synes at udkrystallisere sig: (1) det yderste venstre (VS, DKP, og SF), (2) Socialdemokratiet, (3) centrum-højre (Det radikale Venstre, Venstre, Kristeligt Folkeparti, Konservative, Retsforbundet og Centrums-Demokraterne) og (4) Fremskridtspartiet. Ud fra de to dimensioner, som her er omtalt som centrale, ville et sådant 4-blok-system være ganske logisk:

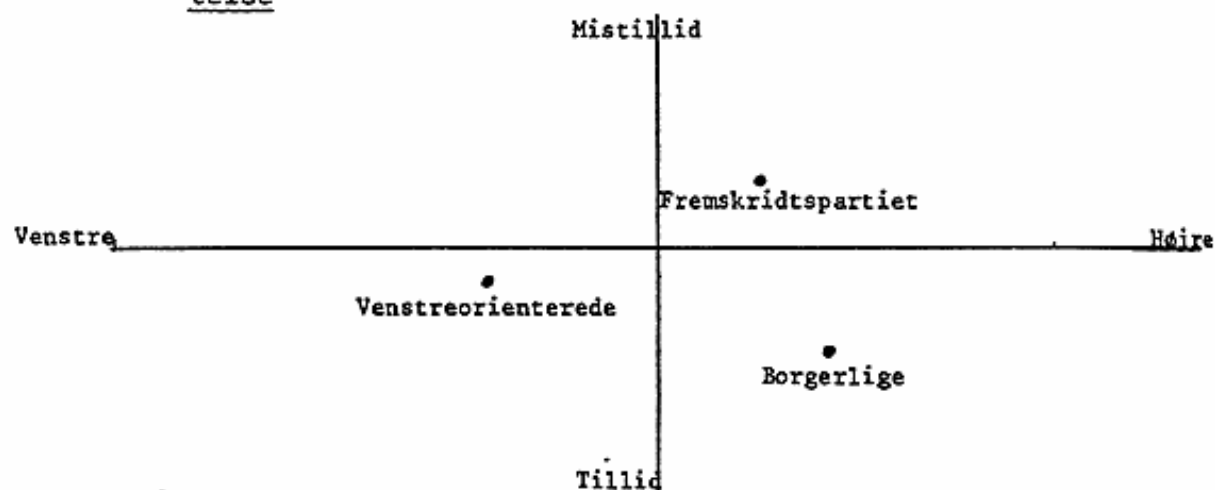

I vort materiale er der blandt de 456 elever med en partipræference 62 elever, der foretrækker SF, 18, der foretrækker DKP, og 2, der foretrækker VS. Da SF'erne iflg. figur 1 snarere placerer

1) Ole Borre, "Denmark 1975: A Party System in Flux - or an Emerging Structure?", paper til ECPR Joint Sessions of Workshops, London 7.-13. april 1975, p. 7.

sig sammen med Socialdemokratiet (positive over for økonomisk udligning og temmelig positive over for politikerne), vil det ud fra vort materiale være en smule betænkeligt at tale om et yderste venstre i forhold til Socialdemokratiet. Da det fælles for de elever, der foretrækker Socialdemokratiet, SF og de øvrige venstreorienterede partier, er, at disse elever er mere positive over for økonomisk udligning end gennemsnittet af alle elever med en partipræference, foretrækker vi her at tale om én kategori: "venstreorienterede". Derimod vil vi fastholde opdelingen mellem de borgerlige (centrum-højre) partier, hvis tilhængere er mindre positive over for økonomisk udligning og mere tillidsfulde over for politikerne end gennemsnittet af alle elever med en partipræference, og Fremskridtspartiet, hvis tilhængere, hvad økonomisk udligning angår, er på linje med de borgerlige partier, men adskiller sig fra disse ved at være mindre tillidsfulde over for politikerne end gennemsnittet af alle elever med en partipræference. I figur 2 er disse partigrupperingers indbyrdes forhold afbildet ud fra de samme principper som partierne i figur 1.¹⁾

Figur 2. Partigrupperingernes indbyrdes placering i elevernes opfattelse

Når denne "rationelle" overensstemmelse mellem partipræference og politiske holdningers retning er konstateret for eleverne i 13-16 års alderen, skal det bemærkes, at der er tale om gennemsnitsværdier for de omtalte index, og at der i vid udstrækning er tale om, at det er de bedst informerede og mest politisk interesserede elever, som har antaget en præference for et af de politiske partier.

1) De i figur 2 aftegnede gennemsnitsværdier findes i Appendix 2.

Den omtalte gennemsnitsbetragtning kan imidlertid i princippet dække over store variationer på det individuelle plan. At de elever, der foretrækker de borgerlige partier, som gennemsnit er mere negative over for økonomisk udligning og mere positive over for politikerne end gennemsnittet af samtlige elever med en partipræference, behøver ikke nødvendigvis at indebære, at hver enkelt elev med præference for et af de borgerlige partier har denne holdningskombination.

Når vi skal undersøge struktureringsprincippet holdbarhed, er det derfor ikke tilstrækkeligt at konstatere, at partipræferencer ud fra en gennemsnitsbetragtning har været vejledende for elevernes holdningsdannelse. Vi må også undersøge, om holdningskombinationerne for den enkelte elev er i overensstemmelse med elevens partipræference.

7. Holdningskombinationerne blandt elever med præference for den samme partigruppering

For at belyse denne problemstilling har vi i tabel 3 krydstabuleret de to index for økonomisk udligning og politisk tillid for de tre partigrupperinger, idet antallet af kategorier er reduceret til tre for ikke at sprede de relativt få elever alt for meget. Gennemsnittet for alle elever med en partipræference er 2.9 for index for økonomisk udligning og 2.5 for index for politisk tillid. Indexværdien 3 udtrykker derfor på en lidt grov måde, at elever med denne værdi m.h.t. disse holdninger placerer sig i en "midterstilling", som meget vel kan være i overensstemmelse med alle tre partigrupperinger. De er potentielle marginalvælgere. Indexværdier over 3 for økonomisk udligning skulle derimod typisk være i overensstemmelse med præference for den venstreorienterede partigruppe. Tilsvarende skulle indexværdier for økonomisk udligning under 3 (0-2) i kombination med indexværdier for politisk tillid over 3 (4-5) typisk være i overensstemmelse med præference for den borgerlige partigruppering og i kombination med indexværdier for politisk tillid under 3 (0-2) typisk i overensstemmelse med præference for Fremskridtspartiet.

Det ses af tabel 3, at vi på det individuelle plan finder en vis spredning af eleverne på forskellige holdningskombinationer. Selv om næsten halvdelen af de venstreorienterede elever er positive

Tabel 3: Kombinationer af holdningerne økonomisk udligning og politisk tillid blandt elever med præference for tre forskellige partigrupperinger^{x)}

Venstreorienterede				
Politisk tillid	Økonomisk udligning			I alt
	5-4	3	2-0	
0-2	41 25.5%	19 11.8%	10 6.2%	70 43.6%
3	24 14.9%	20 12.4%	12 7.4%	56 34.8%
4-5	8 5.2%	10 6.2%	19 10.6%	35 21.7%
I alt	73 45.3%	49 30.4%	39 24.2%	161 100.0%
Borgerlige				
Politisk tillid	Økonomisk udligning			I alt
	5-4	3	2-0	
0-2	6 7.4%	5 6.2%	20 24.7%	31 38.3%
3	5 6.2%	11 13.6%	5 6.2%	21 25.9%
4-5	3 3.9%	9 11.1%	17 21.0%	29 35.8%
I alt	14 17.3%	25 30.9%	42 51.8%	81 100.0%
Fremskridtspartiet				
Politisk tillid	Økonomisk udligning			I alt
	5-4	3	2-0	
0-2	24 13.3%	30 16.6%	35 19.3%	89 49.2%
3	18 9.9%	21 11.6%	21 11.6%	60 33.1%
4-5	4 2.2%	8 4.4%	20 11.0%	32 17.7%
I alt	46 25.4%	59 32.6%	76 42.0%	181 100.0%

x) Procenttallene er i denne tabel - i modsætning til de øvrige ta-

over for økonomisk udligning, d.v.s. at de scorer på de største værdier 4 og 5 på indexet, er der 24.2% af disse elever, der er negative i denne henseende, d.v.s. at de scorer på de lave indexværdier 0-2. Blandt de borgerlige elever er der 17.3%, der er positive over for økonomisk udligning. Endvidere bemærkes, at 21.0% af de borgerlige elever har den holdningskombination, der skulle være typisk for disse elever, medens 24.7% har en holdningskombination, der peger på Fremskridtspartiet som partipræference. 25.4% af eleverne med præference for Fremskridtspartiet er positive over for økonomisk udligning. Medens 19.3% af eleverne med præference for Fremskridtspartiet har den holdningskombination, der skulle være typisk for dette parti, er der 11.0% med en holdningskombination, der typisk for de borgerlige partier.

Selv om der ud fra en gennemsnitsbetragtning kan konstateres en nøje overensstemmelse mellem elevernes partipræference (eller præference for en partigruppering) og deres politiske holdninger, viser der sig således på det individuelle plan visse variationer omkring det, der skulle være den typiske holdningskombination for de forskellige partigrupperinger. Der er med andre ord ikke tale om noget fuldstændigt entydigt forhold mellem partipræference og politiske holdninger for den enkelte elev, der har antaget en partipræference. Nu kan det naturligvis diskuteres, i hvilket omfang uoverensstemmelserne i denne henseende er store eller små - under alle omstændigheder medfører konstateringen af disse uoverensstemmelser, at struktureringsprincippet ikke er så holdbart, som gennemsnitstallene pegede i retning af.

For de elever, der har de holdninger, der er typiske for det parti, som de foretrækker, er det imidlertid varskeligt at afgøre, om det er partipræferencen, der er bestemmende for de politiske holdningers retning eller om det er de politiske holdningers retning, der er bestemmende for partipræferencen, eller om der er tale om et samspil, hvor det er umuligt at udrede årsag og virkning. Det forhold, at elever har udviklet politiske holdninger, der kunne være relevante i forbindelse med partivalget, indebærer, at årsagssammenhængen meget vel kan være en anden end den, som struktureringsprincippet

Note til tabel 3 fortsat fra forrige side.
 beller i denne fremstilling - beregnet på grundlag af det samlede antal elever inden for hver partigruppering, fordi vi her er interesseret i elevernes spredning over de forskellige holdningskombinationer.

hævder. På grundlag af de indsamlede data er det imidlertid ikke muligt at bestemme denne årsagssammenhæng mere præcist.

8. Aktuel og potentiel partipræference

Ud fra den opfattelse, at årsagssammenhængen lige så vel kan have den ene karakter som den anden, synes det at være en rimelig antagelse, at elever, som har udviklet politiske holdninger både m.h.t. økonomisk udligning og politisk tillid uden at forbinde disse holdninger med en partipræference, vil kunne finde en vis vejledning i disse holdningers retning, når de senere kommer i den situation at skulle vælge mellem de politiske partier. Da tallene i tabel 3 viser, at givne partigruppepræferencer ikke nødvendigvis på det individuelle plan svarer til de typiske holdningskombinationer, er det klart, at der ikke kan sluttes direkte fra de politiske holdningers retning til præference for politiske partier eller partigrupperinger. Vi hævder derfor ikke, at givne holdningskombinationer en gang i fremtiden vil resultere i bestemte partivalg. Ud fra en gennemsnitsbetragtning vil det imidlertid nok være rimeligt at antage, at elever med en forholdsvis klar holdning til økonomisk udligning og politisk tillid, men uden nogen erklæret partipræference, udgør en mellemgruppe mellem elever med en partipræference og elever uden hverken partipræference eller politiske holdninger. De elever, der har udviklet en holdning til økonomisk udligning og politisk tillid, er i besiddelse af et relevant grundlag, ud fra hvilket partivalget kan foretages. Selv om dette grundlag ikke behøver at være enebestemmende, repræsenterer de omtalte holdninger visse muligheder, som under givne betingelser kan blive virkeliggjort. Vi vil i overensstemmelse med denne betragtning sondre mellem elever med en aktuel, erklæret partipræference og elever med en potentiel partipræference. De sidstnævnte elever har politisk relevante holdninger uden på undersøgelsestidspunktet at forbinde dem med en præference for et af de politiske partier. På grund af den konstaterede spredning på det individuelle plan, er det ikke hensigten ud fra holdningernes retning at forudsige elevernes fremtidige partivalg. Hensigten med sontringen er derimod at udforme en mere specificeret klassifikation for de danske skoleelevers partipræferencer. Da elever med en potentiel partipræference antages at indtage en mellemstilling mellem elever uden nogen partipræference og uden relevante politiske holdninger og

elever med en aktuel partipræference, vil vi gå ud fra, at det er rimeligt at tillægge de tre kategorier i denne klassifikation - de tre former for partipræferencer - en ordinal karakter, således at de kan rangordnes på denne måde:

ingen parti- præference	potentiell parti- præference	aktuel parti- præference
-------------------------------	------------------------------------	--------------------------------

Elevernes fordeling på denne mere specificerede rangordning af elevernes partipræferencer fremgår af tabel 4.

Tabel 4: Eleverne rangordnet efter forskellige former for partipræferencer

	Antal	Pct.
Ingen partipræference	394	20.8%
Potentiell partipræference	1046	55.2%
Aktuel partipræference	456	24.1%
I alt	1896	100.0%

Som det fremgår af tabel 4 har 55.2% af de danske skoleelever i vort materiale en potentiell partipræference. Dette betyder, at struktureringsprincippet for mere end halvdelen af elevernes vedkommende ikke har fungeret på den måde, at en præference for et politisk parti fungerer vejledende m.h.t. den politiske holdningsdannelse.

9. Konklusion

Sammenfattende kan det herefter siges, at danske skoleelever i 13-16 års alderen i ganske betydeligt omfang har udviklet de politiske holdninger, økonomisk udligning og politisk tillid, som har vist sig at være af central betydning til forståelse af det danske partisystem omkring 1973. Selv om elever med en aktuel partipræference har udviklet sådanne holdninger i noget større omfang end de øvrige elever, er dette ikke noget tilstrækkeligt belæg for, at partipræfe-

rencen har den strukturerende eller vejledende funktion for den enkelte elev, således som navnlig den første generation af amerikanske socialiseringsforskere hævdede. Forholdet mellem elevernes partipræference og deres politiske holdninger er på ingen måde enkelt og entydigt. Vi vil ikke afvise, at partipræferencer kan have en vejledende funktion blandt danske skoleelever i den omtalte aldersgruppe, men flere forhold peger på, at denne funktion ikke er særligt udbredt blandt de danske skoleelever: (1) Mere end halvdelen af eleverne er således i stand til at danne sig en holdning til de centrale politiske issues, økonomisk udligning og politisk tillid, uden at en partipræference har været vejledende eller strukturerende. (2) Selv om der ud fra en gennemsnitsbetragtning kan påvises en nøje overensstemmelse mellem elevernes partipræferencer og deres politiske holdninger, viser der sig på det individuelle plan visse variationer omkring de "typiske" holdningskombinationer. Struktureringsprincippet kan derfor i bedste fald være holdbart for mellem en fjerdedel og halvdelen af de elever, som har en aktuel præference for et politisk parti (partigruppering). (3) Blandt disse elever er det desuden ikke muligt at påvise, om det er partipræferencen, der er udviklet først og derfor vejledende for den politiske holdningsdannelse, eller om det modsat er de politiske holdninger, der er udviklet først og derfor vejledende for partivalget.

Struktureringsprincippet i forbindelse med partipræferencers vejledende funktion synes derfor ikke at være det udgangspunkt, som man først og fremmest skal vælge, hvis man ønsker at beskrive og forklare danske skoleelevers politiske holdningsdannelse.¹⁾

1) Det skal bemærkes, at struktureringsprincippet's holdbarhed er draget i tvivl også for de amerikanske forhold; medens dette princip var fremherskende blandt første generation af de amerikanske socialiseringsforskere har en anden generation stillet sig mere kritisk over for det. Searing m.fl. angriber netop dette princip's holdbarhed, idet de anvender data fra undersøgelser af vælgeradfærden i 1968 (Searing m.fl., op.cit.).

Appendix 1

Ved opbygningen af index for økonomisk udligning og politisk tillid skulle der indledningsvis tages stilling til to problemer: hvilke items skulle medtages som grundlag for disse index, og hvordan skulle svarmuligheden "hverken enig eller uenig" placeres ved dikotomiseringen af svarmulighederne i forbindelse med undersøgelsen af scalabilitet og den efterfølgende index-beregning. På grundlag af Loevinger's H produceret ved hjælp af det af Mokken udviklede program,¹⁾ blev de items og placeringer af svarkategorien "hverken enig eller uenig" udvalgt, som gav den bedst mulige skala. På denne måde fandt vi frem til de items, der er gengivet ovenfor p. 90, note 1 (økonomisk udligning) og p. 91, note 3 (politisk tillid). For en mere detaljeret redegørelse for de metodologiske overvejelser bag denne fremgangsmåde, se Jarlov, op.cit., pp. 35-46.

Ved index-beregningen er værdien 1 tildelt svarmulighederne E (nærmest enig), HE (hverken enig eller uenig) og UE (nærmest uenig) på følgende måde:

Økonomisk udligning:

- 1) "lønforskelle ... for store" (E & HE)
- 2) "alle ... samme løn" (E)
- 3) "staten ... overtager formuer" (E)
- 4) "rimeligt ... tjener dobbelt så meget" (UE)
- 5) "mindske forskelle" (E)

Politisk tillid:

- 1) "politikerne ... stor indsats (E & HE)
- 2) "politikerne ... for lidt hensyn" (UE)
- 3) "de få toppolitikere ... ligeglade" (UE)
- 4) "politikerne ... samfundet vel" (E & HE)
- 5) "politikerne ... altid hensyn" (E & HE)

Begge index kan antage værdier mellem 0 og 5, således at 0 er udtryk for henholdsvis den mest negative indstilling til økonomisk udligning og den ringeste grad af tillid til politikerne, medens 5 er udtryk for henholdsvis den mest positive indstilling til økono-

1) R.J. Mokken, A Theory and Procedure of Scale Analysis, With Applications in Political Research, Paris, 1971.

Appendix 2

Gennemsnitsværdier for index for økonomisk udligning og politisk tillid for elever med en (aktuel) præference for et politisk parti/partigruppering^{x)}

Præference for	Økonomisk udligning		Politisk tillid	
	Gns. værdi	Antal	Gns. værdi	Antal
Socialdemokratiet	3.0	75	2.8	74
Radikale Venstre	2.5	33	2.8	32
Konservative	2.0	15	2.7	13
Retsforbundet	(3.0)	3	(2.3)	3
Socialistisk Folkeparti (SF)	3.5	60	2.6	57
Danmarks Kommunistiske Parti (DKP)	4.1	18	2.2	16
Kristeligt Folkeparti	(3.0)	27	2.9	26
Venstre	2.6	27	2.9	26
Venstresocialisterne	(3.0)	2	(2.5)	2
Fremskridtspartiet	2.6	190	2.3	184
Uspecificerede "borgerlige"	(2.3)	8	(2.7)	6
Uspecificerede "socialistiske"	4.1	12	1.5	12
Partigrupperinger				
Venstreorienterede	3.4	167	2.6	161
Borgerlige	2.4	87	2.8	81
Fremskridtspartiet	2.6	190	2.3	184
Samlet gennemsnit	2.9	444	2.5	426

x) Blandt de 456 elever, der har en (aktuel) partipræference er der 12 elever (=2.6%), der ikke scores på index for økonomisk udligning, og 30 elever (6.6%), der ikke scores på index for politisk tillid. De tilsvarende procenttal for elever uden (aktuel) partipræference er 6.2% og 26.4%. Indexværdier, der er beregnet på grundlag af mindre end 10 elever, er sat i parentes.

UDVALGT LITTERATUR VEDRØRENDE POLITISK SOCIALISERING

1. Oversigtsværker, "readers" og større empiriske undersøgelser.

1. Adler, N. og C. Harrington (eds.),
1970 The Learning of Political Behaviour, Atlanta.
2. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, Boston.
3. Dennis, Jack (ed.),
1973 Socialization to Politics, New York.
4. Easton, D. og J. Dennis,
1969 Children in the Political System, Chicago.
5. Greenstein, Fred I.,
1965 Children and Politics, New Haven.
6. Hess, R.D. og J.V. Torney,
1968 The Development of Political Attitudes in Children,
New York.
7. Hyman, Herbert,
1959 Political Socialization, Glencoe, Ill.
8. Jaros, Dean,
1973 Socialization to Politics, London.
9. Jennings, M. og R. Niemi,
1974 Families, Schools and Political Learning, Princeton, N.J.
10. Langton, Kenneth P.,
1969 Political Socialization, New York.
11. Merelman, Richard M.,
1971 Political Socialization and Educational Climates, New
York.
12. Niemi, Richard G.,
1973 "Political Socialization", pp. 117-38 i Knutson (ed.),
Handbook of Political Psychology, San Francisco.
13. Sigel, Robert S. (ed.),
1970 Learning about Politics, New York.

2. Begrebet og disciplinen politisk socialisering.

1. Almond, G. og S. Verba,
1965 The Civic Culture, Boston, pp. 1-45, 266-306.
2. Connel, R.W. og M. Goot,
1973 "Science and Ideology in American "Political Socialization" Research", Berkeley Journal of Sociology, pp. 165-94.
3. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, pp. 3-36.
4. Dennis, J.,
1973 "Major Problems of Political Socialization Research", pp. 2-27. Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
5. Easton, D. og J. Dennis,
1969 Children in the Political System, Chicago, pp. 3-70.
6. Greenstein, Fred I.,
1965 Children and Politics, New Haven, pp. 1-15.
7. Greenstein, Fred I.,
1968 "Political Socialization", International Encyclopedia of the Social Sciences, London & New York.
8. Greenstein, Fred I.,
1970 "A Note on the Ambiguity of "Political Socialization"", Journal of Politics, pp. 969-78.
9. Langton, Kenneth P.,
1969 Political Socialization, New York, pp. 3-20.
10. Merelman, Richard M.,
1972 "The Adolescence of Political Socialization", Sociology of Education, pp. 134-66.
11. Schonfeld, William R.,
1971 "The Focus of Political Socialization Research", World Politics, pp. 544-78.

3. Socialiseringsforskningens politologiske relevans.

1. Almond, G. og S. Verba,
1965 The Civic Culture, Boston, pp. 266-306, 337-74.
2. Almond, G.A. og C.B. Powell,
1966 Comparative Politics, Boston, kap. 2 og 3.
3. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, pp. 3-5, 25-36.
4. Easton, D. og J. Dennis,
1969 Children in the Political System, Chicago, pp. 17-46.
5. Kavanagh, Dennis,
1972 Political Culture, London.
6. Mann, Michael,
1970 "The Social Cohesion of Liberal Democracy", ASR, pp. 423-39.
7. Marsch, David,
1971 "Political Socialization: The Implicit Assumptions Questioned", British Journal of Political Science, pp. 453-65.
8. Merelman, Richard M.,
1972 "The Adolescence of Political Socialization", Sociology of Education, pp. 134-66.
9. Pye, Lucien,
1962 Politics, Personality and Nation-Byilding, New Haven.
10. Searing, D.D., J.J. Schwartz og A.E. Lind,
1973 "The Structuring Principle: Political Socialization and Belief Systems", APSR, pp. 415-32.
11. Weissberg, Robert,
1974 Political Learning, Political Choice and Democratic Citizenship, Englewood Cliffs, N.J.

4. Socialiseringens indhold.

1. Almond G. og S. Verba,
1965 The Civic Culture, Boston, pp. 11-26.

2. Connel, R.W. og M. Goot,
1973 "Science and Ideology in American "Political Socialization" Research", Berkeley Journal of Sociology, pp. 165-94.
 3. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, Boston, pp. 15-24.
 4. Dennis, J.,
1973 Introduktion til Kap. III, pp. 55-58 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 5. Dennis, J.,
1973 "Major Problems of Political Socialization Research", pp. 2-27 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 6. Easton, D. og J. Dennis,
1973 "The Child's Image of Government", pp. 59-81 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 7. Easton, D. og R.D. Hess,
1962 "The Child's Political World", Midwest Journal of Political Science, pp. 229-46.
 8. Greenstein, Fred I.,
1965 Children and Politics, New Haven, pp. 12-13.
 9. Merelman, Richard M.,
1972 "The Adolescence of Political Socialization", Sociology of Education, pp. 134-66.
5. Socialiseringsprocessen.
- a. generelt:
1. Baldwin, Alfred I.,
1968 Theories of Child Development, New York.
 2. Danziger, Kurt,
1974 Socialisering, København.
 3. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, pp. 41-97.
 4. Hess, R.D. og J.V. Torney,
1968 The Development of Political Attitudes in Children,

New York, pp. 22-36.

5. Zigler, E. og I.L. Child,
1969 "Socialization", pp. 450-589 i Lindzey og Aronson (eds.),
(eds.), Handbook of Social Psychology, 2. ed., vol.
III, Reading, Mass.

b. psykoanalytisk synsvinkel:

1. Almond, G. og S. Verba,
1965 The Civic Culture, Boston, pp. 266-306.
2. Easton, D. og R.D. Hess,
1962 "The Child's Political World", Midwest Journal of Po-
litical Science, pp. 229-46.
3. Erikson, Erik,
1971 Identitet, Ungdom og Kriser, København.
4. Greenstein, Fred I.,
1970 "Personality and Political Socialization", pp. 260-76
i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
5. Hall, C.S. og G. Lindzey,
1968 "The Relevance of Freudian Psychology and Related
Viewpoints for the Social Sciences", pp. 245-319 i
Lindzey og Aronson (eds.), Handbook of Social Psycho-
logy, 2. ed., vol. I, Reading, Mass.

c. kognitiv udvikling:

1. Jahoda, G.,
1964 "Children's Concept of Nationality: A Critical Study
of Piaget's Stages", Child Development, pp. 108-92.
2. Kohlberg, Lawrence,
1969 "Stage and Sequence: The Cognitive-Developmental Ap-
proach to Socialization", pp. 347-480 i Goslin (ed.),
Handbook of Socialization Theory and Research, Chicago.
3. Merelman, Richard M.,
1971 "The Development of Policy Thinking in Adolescence",
APSR, pp. 1033-47.
4. Merelman, Richard M.,
1973 "The Development of Political Ideology", pp. 289-319
i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.

5. Piaget, Jean,
1971 Barnets psykiske udvikling, København.

6. Piaget, J. og A.M. Weil,
1970 "The Development in Children of the Idea of the Home-
land and of Relations with other Countries", pp. 18-30
i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.

d. social indlæringsvinkel:

1. Bandura, A. og R.H. Walters,
1963 Social Learning and Personality Development, New York.

2. Hirsch, Herbert,
1971 Poverty and Politicization, New York.

6. Socialiseringsagenter.

a. generelt:

1. Dawson, R.E. og K. Prewitt,
1969 Political Socialization, Boston, pp. 99-200.

2. Hess, R.D. og J.V. Torney,
1968 The Development of Political Attitudes in Children,
New York.

3. Hirsch, Herbert,
1971 Poverty and Politicization, New York.

4. Jennings, M. og R. Niemi,
1974 Families, Schools and Political Learning, Princeton,
N.J.

5. Langton, Kenneth P.,
1969 Political Socialization, New York.

6. Scioli, F.P. og T.J. Cook,
1972 "Political Socialization Research in the United States",
pp. 154-73 i Nimmo og Bonjean (eds.), Political Atti-
tudes and Public Opinion, New York.

b. specielt om familien:

1. Chaffee, S.H., J.M. McLeod og D. Wackman,
1973 "Family Communication Patterns and Adolescent Political
Participation", pp. 349-64 i Dennis (ed.), Socia-
lization to Politics, New York.

2. Davies, James C.,
1970 "The Family's Role in Political Socialization", pp.
108-19 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
3. Greenstein, Fred I.,
1965 Children and Politics, New Haven, pp. 42-52.
4. Jennings, M.K. og R. Niemi,
1968 "The Transmission of Political Values from Parent to
Child", American Political Science Review, p. 453.
5. Kubota, A. og R.E. Ward,
1970 "Family Influence and Political Socialization in Japan",
Comparative Political Studies, pp. 140-75.
6. Lane, Robert E.,
1970 "Fathers and Sons: Foundation of Political Beliefs",
pp. 119-32 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New
York.
7. Middleton, R. og S. Putney,
1970 "Political Expression of Adolescent Rebellion", pp.
132-42 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
8. Pinner, Frank A.,
1970 "Parental overprotection and Political Distrust", pp.
204-17 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.

c. specielt om skolen:

1. Grannis, Joseph C.,
1970 "The School as a Model of Society", pp. 137-48 i Adler
og Harrington (eds.), The Learning of Political Beha-
viour, Glenview, Ill.
2. Heiskanen, V.S. og I. Heiskanen,
1970 "Effects of Functional Bifurcation and Social Selecti-
vity of the Educational System on the Political Orien-
tations of Youth", IPSA-congress, paper no. B-XII/17.
3. Langton, K.P. og M.K. Jennings,
1973 "Political Socialization and the High School Civics,
Curriculum in the United States", pp. 365-90 i Dennis
(ed.), Socialization to Politics, New York.

4. Levin, Martin L.,
1970 "Social Climates and Political Socialization", pp. 353-62 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
 5. Litt, Edgar.
1963 "Civic Education, Community Norms and Political Indoc-trination", ASR, pp. 69-75.
 6. Massialas, B.G. (ed.),
1972 Political Youth, Traditional Schools, New Jersey.
 7. Merelman, Richard M.,
1971 Political Socialization and Educational Climates, New York.
 8. Prewitt, K., G.v.d. Muhl og D. Court,
1970 "School Experiences and Political Socialization", Com-parative Political Studies, pp. 203-25.
 9. Prewitt, K. og J. Othello-Oculi,
1970 "Political Socialization and Political Education in the New Nations", pp. 607-21 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
 10. Ziblatt, David,
1970 "High School Extracurricular Activities and Political Socialization", pp. 363-74 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
7. Socialiseringskonteksten.
- a. tværnationale undersøgelser:
1. Almond, G. og S. Verba,
1965 The Civic Culture, Boston.
 2. Abramson, Paul R.,
1971 "Social Class and Political Change in Western Europe", Comparative Political Studies, pp. 131-55.
 3. Abramson, Paul R.,
1973 "Intergenerational Social Mobility and Partisan Preference", Comparative Political Studies, pp. 221-34.
 4. Bronfenbrenner, Urie,
1970 "Response to Pressure from Peers versus Adults among

- Soviet and American School Children", pp. 414-21 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
5. Converse, P.E. og G. Dupeux,
1962 "Politicization of the Electorate in France and the United States", POQ, pp. 1-23.
 6. Dennis, J., L. Lindberg, D. McCrone og R. Stiefbold,
1973 "Political Socialization to Democratic Attitudes in Four Western Systems", pp. 181-200 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 7. Goldrich, Daniel,
1970 "Political Organization and the Politicization of the Poblador", Comparative Political Studies, pp. 176-202.
 8. Greenstein, F.I. og S. Tarrow,
1971 "Political Orientation of Children: Semi-Projective Responses from Three Nations", Sage Papers in Comparative Politics, no. 01-009.
 9. Koff, D., G.v.d. Muhl og K. Prewitt,
1973 "Political Socialization in Three East African Countries: A Comparative Analysis", pp. 231-253 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 10. Levine, Robert,
1970 "The Internalization of Political Values in Stateless Societies", pp. 535-49 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
- b. politiske subkulturer:
1. Banfield, Edward C.,
1970 "The Moral Basis of a Backward Society", pp. 526-34 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
 2. Greenberg, Edward S.,
1973 "Black Children and the Political System", pp. 269-86 i Dennis (ed.), Socialization to Politics, New York.
 3. Gustafsson, Gunnel,
u.å. Strukturømvandling och Politisk Socialisation, Umeå.
 4. Jaros, D., H. Hirsch og F.J. Fleron,
1968 "The Malevolent Leader: Political Socialization in an

- American Sub-Culture", APSR, pp. 564-75.
5. Langton, Kenneth P.,
1969 Political Socialization, New York, Kap. 5.
 6. Levin, Martin L.,
1970 "Social Climates and Political Socialization", pp. 353-62 i Sigel (ed.), Learning about Politics, New York.
 7. Litt, Edgar,
1963 "Civic Education, Community Norms and Political Indoc-trination", ASR, pp. 69-75.
 8. Lyons, Schley R.,
1970 "The Political Socialization of Ghetto Children: Effi-cacy and Cynicism", Journal of Politics, pp. 288-304.
 9. Merelman, Richard M.,
1971 Political Socialization and Educational Climates, New York.
 10. Sigel, Roberta S.,
1970 "Political Orientations and Social Class - A Study of Working Class School Children", IPSA-congress, paper no. B-XII/6.
 11. Wylie, Laurence,
1951 Village in the Vaucluse.
8. Socialiseringens afhængighed af køn og klasse.
1. Dowse, R.E. og J.A. Hughes,
1971 "Girls, Boys and Politics", British Journal of Sociolo-gy, pp. 53-67.
 2. Easton, D. og J. Dennis,
1969 Children in the Political System, Chicago, pp. 333-355.
 3. Greenstein, Fred I.,
1961 "Sex Related Political Differences in Childhood", Jour-nal of Politics, pp. 353-71.
 4. Greenstein, Fred I.,
1965 Children and Politics, New Haven, Kap. 5 og 6.
 5. Hess, R.O. og J.V. Torney,
1968 The Development of Political Attitudes in Children,

New York, Kap. 7 og 8.

6. Hyman, Herbert,
1959 Political Socialization, Glencoe, Ill.
 7. Kramer, D., H. Kramer og H. Ornauer,
1970 Social Status Differences in Political Socialization
Research, IPSA-Congress, 1970, paper nr. B-XII/8.
 8. Weissberg, Robert,
1974 Political Learning, Political Choice and Democratic
Citizenship, Englewood Cliffs, N.J., Kap. 5.
9. Empiriske undersøgelser af politisk socialisering i Danmark.
1. Hansen, C., J. Bencke og H. Nørby,
1972 Børns kendskab og holdning til politisk figurer og in-
stitutioner, Institut for Samfundsfag, København, stencil
 2. Håkonsson, H., H.J. Højlund og J.F. Bolwinkel,
1973 Politisk socialisering, Institut for Statskundskab, År-
hus, stencil.
 3. Jarlov, Carsten,
1974 Politisk tillid, skoletillid og socialt miljø, Institut
for Statskundskab, Århus, stencil.
 4. Skyum-Nielsen, Svend,
1969 "Danish Data" i Hess (ed.), Authority, Rules, and Agres-
sion, University of Chicago, Chicago, stencil.
 5. Svensson, Palle,
1973 De ældre elever på Gjellerupskolen og deres politiske
holdninger, Institut for Statskundskab, stencil.
 6. Svensson, Palle,
1975 Politisk socialisering af partipræferencer blandt dan-
ske skoleelever, Institut for Statskundskab, Århus,
stencil.

Appendix 1

Ved opbygningen af index for økonomisk udligning og politisk tillid skulle der indledningsvis tages stilling til to problemer: hvilke items skulle medtages som grundlag for disse index, og hvordan skulle svarmuligheden "hverken enig eller uenig" placeres ved dikotomiseringen af svarmulighederne i forbindelse med undersøgelsen af scalabilitet og den efterfølgende index-beregning. På grundlag af Loevinger's H produceret ved hjælp af det af Mokken udviklede program,¹⁾ blev de items og placeringer af svarkategorien "hverken enig eller uenig" udvalgt, som gav den bedst mulige skala. På denne måde fandt vi frem til de items, der er gengivet ovenfor p. 90, note 1 (økonomisk udligning) og p. 91, note 3 (politisk tillid). For en mere detaljeret redegørelse for de metodologiske overvejelser bag denne fremgangsmåde, se Jarlov, op.cit., pp. 35-46.

Ved index-beregningen er værdien 1 tildelt svarmulighederne E (nærmest enig), HE (hverken enig eller uenig) og UE (nærmest uenig) på følgende måde:

Økonomisk udligning:

- 1) "lønforskelle ... for store" (E & HE)
- 2) "alle ... samme løn" (E)
- 3) "staten ... overtager formuer" (E)
- 4) "rimeligt ... tjener dobbelt så meget" (UE)
- 5) "mindske forskelle" (E)

Politisk tillid:

- 1) "politikerne ... stor indsats" (E & HE)
- 2) "politikerne ... for lidt hensyn" (UE)
- 3) "de få toppolitikere ... ligeglade" (UE)
- 4) "politikerne ... samfundet vel" (E & HE)
- 5) "politikerne ... altid hensyn" (E & HE)

Begge index kan antage værdier mellem 0 og 5, således at 0 er udtryk for henholdsvis den mest negative indstilling til økonomisk udligning og den ringeste grad af tillid til politikerne, medens 5 er udtryk for henholdsvis den mest positive indstilling til økono-

1) R.J. Mokken, A Theory and Procedure of Scale Analysis, With Applications in Political Research, Paris, 1971.

misk udligning og den største grad af tillid til politikerne.

Elever kan p.gr.a. undersøgelsen helt uvedkommende grunde (f.eks. et øjeblikks forstyrrelse fra sidekammeraten, manglende viden om bestemte ords betydning, fejllæsning af spørgeskemaet o.l.) have undladt at besvare samtlige 5 items, selv om det øvrige svarmønster kunne tyde på, at disse elever har udviklet en holdning. At udelukke sådanne elever fra en placering på de beregnede index fandt vi ikke hensigtsmæssigt. Vi har derfor for de elever, der har besvaret 3 eller 4 af de 5 items, beregnet indexet på den måde, at disse elever, for de items de ikke har besvaret, har fået tildelt den dikotomiserede modalværdi. Begrundelsen for dette er naturligvis, at man i de situationer, hvor tilfældigheder er baggrunden for et manglende svar, ud fra en gennemsnitsbetragtning kan formode, at eleven ville svare som flertallet af eleverne svarer på det pågældende item. Denne særlige beregningsmåde omfatter 3,5% af eleverne ved index for økonomisk udligning og 18,9% af eleverne ved index for politisk tillid. De elever, der har besvaret 0, 1 eller 2 af de 5 items er derimod ikke placeret på indexet, fordi disse elever ikke formodes at have udviklet en holdning.

Appendix 1

Ved opbygningen af index for økonomisk udligning og politisk tillid skulle der indledningsvis tages stilling til to problemer: hvilke items skulle medtages som grundlag for disse index, og hvordan skulle svarmuligheden "hverken enig eller uenig" placeres ved dikotomiseringen af svarmulighederne i forbindelse med undersøgelsen af scalabilitet og den efterfølgende index-beregning. På grundlag af Loevinger's H produceret ved hjælp af det af Mokken udviklede program,¹⁾ blev de items og placeringer af svarkategorien "hverken enig eller uenig" udvalgt, som gav den bedst mulige skala. På denne måde fandt vi frem til de items, der er gengivet ovenfor p. 90, note 1 (økonomisk udligning) og p. 91, note 3 (politisk tillid). For en mere detaljeret redegørelse for de metodologiske overvejelser bag denne fremgangsmåde, se Jarlov, op.cit., pp. 35-46.

Ved index-beregningen er værdien 1 tildelt svarmulighederne E (nærmest enig), HE (hverken enig eller uenig) og UE (nærmest uenig) på følgende måde:

Økonomisk udligning:

- 1) "lønforskel ... for store" (E & HE)
- 2) "alle ... samme løn" (E)
- 3) "staten ... overtager formuer" (E)
- 4) "rimeligt ... tjener dobbelt så meget" (UE)
- 5) "mindske forskelle" (E)

Politisk tillid:

- 1) "politikerne ... stor indsats" (E & HE)
- 2) "politikerne ... for lidt hensyn" (UE)
- 3) "de få toppolitikere ... ligeglade" (UE)
- 4) "politikerne ... samfundet vel" (E & HE)
- 5) "politikerne ... altid hensyn" (E & HE)

Begge index kan antage værdier mellem 0 og 5, således at 0 er udtryk for henholdsvis den mest negative indstilling til økonomisk udligning og den ringeste grad af tillid til politikerne, medens 5 er udtryk for henholdsvis den mest positive indstilling til økono-

1) R.J. Mokken, A Theory and Procedure of Scale Analysis, With Applications in Political Research, Paris, 1971.

Appendix 2

Gennemsnitsværdier for index for økonomisk udligning og politisk tillid for elever med en (aktuel) præference for et politisk parti/partigruppering^{x)}

Præference for	Økonomisk udligning		Politisk tillid	
	Gns. værdi	Antal	Gns. værdi	Antal
Socialdemokratiet	3.0	75	2.8	74
Radikale Venstre	2.5	33	2.8	32
Konservative	2.0	15	2.7	13
Retsforbundet	(3.0)	3	(2.3)	3
Socialistisk Folkeparti (SF)	3.5	60	2.6	57
Danmarks Kommunistiske Parti (DKP)	4.1	18	2.2	16
Kristeligt Folkeparti	(3.0)	27	2.9	26
Venstre	2.6	27	2.9	26
Venstresocialisterne	(3.0)	2	(2.5)	2
Fremskridtspartiet	2.6	190	2.3	184
Uspecificerede "borgerlige"	(2.3)	8	(2.7)	6
Uspecificerede "socialistiske"	4.1	12	1.5	12
Partigrupperinger				
Venstreorienterede	3.4	167	2.6	161
Borgerlige	2.4	87	2.8	81
Fremskridtspartiet	2.6	190	2.3	184
Samlet gennemsnit	2.9	444	2.5	426

x) Blandt de 456 elever, der har en (aktuel) partipræference er der 12 elever (=2.6%), der ikke scores på index for økonomisk udligning, og 30 elever (6.6%), der ikke scores på index for politisk tillid. De tilsvarende procenttal for elever uden (aktuel) partipræference er 6.2% og 26.4%. Indexværdier, der er beregnet på grundlag af mindre end 10 elever, er sat i parentes.